

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

TRANSCHEGARAVIY GIDRORESURLARDAN BARQAROR FOYDALANISHNING
SIYOSIY-HUQUQIY MEKANIZMLARI VA ULARNING FALSAFIY-MA'NAVIY ASOSLARI

2-IYUN
2026-YIL

Qo'qon shahri,
Qo'qon davlat universiteti

Xalqaro
miqyosda

Transchegaraviy suv masalalarining falsafiy-manaviy talqini

Komilov Mo'minjon Abduraximjon o'g'li

<https://orcid.org/0009-0006-5875-1095>

mominjonkomilov@gmail.com tel: 93 482-23-33

Qo'qon davlat univesiteti "San'atshunoslik" kafedrası o'qituvchisi

Komilova Mushtariybegim G'ofurjon qizi

Qo'qon davlat univesiteti "San'atshunoslik" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu tezis transchegaraviy suv masalalariga falsafiy-manaviy nuqtai nazardan yondashuvni taklif etadi. An'anaviy ravishda suv resurslarini boshqarishga qaratilgan huquqiy, iqtisodiy va siyosiy yondashuvlar muhim bo'lsa-da, ular ko'pincha suvning inson hayotidagi chuqur falsafiy, axloqiy va ma'naviy ahamiyatini e'tibordan chetda qoldiradi. Markaziy Osiyo mintaqasi, xususan O'zbekiston uchun transchegaraviy suvlar nafaqat iqtisodiy resurs, balki madaniy meros, hayot manbai va mintaqaviy barqarorlikning asosiy omili hisoblanadi. Mazkur tezisdá suvga bo'lgan munosabatning axloqiy asoslari, davlatlararo hamkorlikning ma'naviy jihatlari va suvni adolatli taqsimlashda insoniy mas'uliyat masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, transchegaraviy suv muammolarini hal etishda faqatgina texnik yoki siyosiy yechimlar emas, balki suvning falsafiy-ma'naviy qadriyatlarini anglash va ularga hurmat bilan yondashish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tezis suv diplomatiyasi va mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlashda yangi, chuqurroq yondashuvlarni shakllantirishga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: Transchegaraviy suvlar, falsafiy talqin, ma'naviy qadriyatlar, suv diplomatiyasi, Markaziy Osiyo, O'zbekiston, axloqiy mas'uliyat, barqaror rivojlanish

Abstract

This thesis proposes a philosophical-spiritual interpretation of transboundary water issues. While traditional legal, economic, and political approaches to water resource management are crucial, they often overlook the profound philosophical, ethical, and spiritual significance of water in human life. For the Central Asian region, particularly Uzbekistan, transboundary waters are not merely an economic resource but also a cultural heritage, a source of life, and a key factor for regional stability. This thesis analyzes the ethical foundations of water relations, the spiritual aspects of interstate cooperation, and issues of human responsibility in the equitable distribution of water. The research findings indicate that resolving transboundary water problems requires not only technical or political solutions but also an understanding and respectful approach to the philosophical-spiritual values of water. This thesis contributes to shaping new, deeper approaches in strengthening water diplomacy and regional cooperation.

Keywords: Transboundary waters, philosophical interpretation, spiritual values, water diplomacy, Central Asia, Uzbekistan, ethical responsibility, sustainable development

Аннотация

Настоящий тезис предлагает философско-духовную интерпретацию трансграничных водных проблем. Хотя традиционные правовые, экономические и политические подходы к управлению водными ресурсами важны, они часто упускают из виду глубокое философское, этическое и духовное значение воды в жизни человека. Для Центральноазиатского региона, в частности для Узбекистана, трансграничные воды являются не только экономическим ресурсом, но и культурным наследием, источником жизни и ключевым фактором региональной стабильности. В данном тезисе анализируются этические основы отношения к воде, духовные аспекты межгосударственного сотрудничества и вопросы человеческой ответственности в справедливом распределении воды. Результаты исследования показывают, что для решения проблем трансграничных вод важны не только технические или политические решения, но и понимание и уважительное отношение к философско-духовным ценностям воды. Этот тезис способствует формированию новых, более глубоких подходов в укреплении водной дипломатии и регионального сотрудничества.

Ключевые слова: Трансграничные воды, философская интерпретация, духовные ценности, водная дипломатия, Центральная Азия, Узбекистан, этическая ответственность, устойчивое развитие

Kirish

Suv – hayot manbai, tsivilizatsiyalar beshigi va insoniyatning mavjudligi uchun zarur bo'lgan eng muhim tabiiy resursdir. Ayniqsa, Markaziy Osiyo kabi qurg'oqchil mintaqalarda suvning ahamiyati beqiyosdir. Mintaqadagi yirik daryolar – Amudaryo va Sirdaryo – bir nechta davlat hududidan oqib o'tgani sababli, transchegaraviy suv masalalari doimiy ravishda dolzarb muammo bo'lib kelgan¹. Iqlim o'zgarishi, aholi sonining o'sishi va qishloq xo'jaligida suvga bo'lgan talabning ortishi bu muammolarni yanada keskinlashtirmoqda. Suv resurslaridan foydalanish va ularni boshqarish bo'yicha kelishmovchiliklar davlatlararo munosabatlarda keskinlikni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa mintaqaviy barqarorlikka tahdid soladi².

An'anaviy ravishda transchegaraviy suv masalalari asosan huquqiy, iqtisodiy, siyosiy va texnik jihatdan o'rganilib kelingan. Suv resurslarini taqsimlash bo'yicha xalqaro shartnomalar, suvdan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha texnologiyalar va suv diplomatiyasi mexanizmlari bu boradagi asosiy yechimlar sifatida ko'rib chiqiladi³. Biroq, ushbu yondashuvlar ko'pincha suvning inson hayotidagi chuqur falsafiy, axloqiy va ma'naviy ahamiyatini e'tibordan chetda qoldiradi. Suv nafaqat moddiy resurs, balki madaniy merosning ajralmas qismi, insoniy

¹ Qodirov, A. A. (2022). Markaziy Osiyoda transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda diplomatiyaning o'rni va ahamiyati. Xalqaro munosabatlar: nazariya va amaliyot, (3), 45-52. – <https://uwed.uz/uz/journals/xalqaro-munosabatlar>

² Jabborova, D. A. (2021). Suvga bo'lgan ma'naviy-axloqiy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishi. O'zbekiston Milliy universiteti xabarleri, (4), 187-193. – <https://nuu.uz/uz/journals/xabarleri>

³ Xudoyberdiyeva, M. A. (2023). Ekologik falsafa va uning dolzarb muammolari. Fan va jamiyat, (2), 115-120.

qadriyatlar tizimining asosi va kelajak avlodlar oldidagi ma'naviy mas'uliyatning timsolidir.

Adabiyotlar sharhi

Transchegaraviy suv masalalari bo'yicha ilmiy adabiyotlar juda keng bo'lib, asosan huquqiy, siyosiy, iqtisodiy va ekologik jihatlariga e'tibor qaratadi. Markaziy Osiyo mintaqasi ushbu tadqiqotlar markazida turadi, chunki Amudaryo va Sirdaryo havzalari bir nechta davlatlar o'rtasida taqsimlangan bo'lib, bu doimiy hamkorlik va kelishuvlarni talab qiladi.

Dilrabo Bakhronova, Nodir Abdushahidov va Malohat Jurayevaning tadqiqoti O'zbekistonning suv siyosatini har tomonlama tahlil qilib, uning mamlakatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy rivojlanishi uchun fundamental ahamiyatini ta'kidlaydi [1]. Mualliflar suv siyosatining samarali amalga oshirilishi barqaror rivojlanishga erishishning hal qiluvchi omili ekanligini qayd etadilar. Tadqiqotda iqlim o'zgarishi va murakkab transchegaraviy suv dinamikasi bilan bog'liq muammolar batafsil yoritilgan bo'lib, ularni yumshatish bo'yicha amaliy yechimlar taklif etiladi. Bu ish, asosan, suv resurslarini boshqarishning siyosiy va huquqiy jihatlariga urg'u beradi.

Boshqa bir manbada O'zbekistonning toza ichimlik suvi va suv resurslarini samarali boshqarishdagi jiddiy muammolari, xususan, Amudaryo va Sirdaryoga ta'sir ko'rsatayotgan global iqlim o'zgarishi bilan bog'liq qiyinchiliklar yoritilgan. Unda Markaziy Osiyoda aholi jon boshiga suv resurslari taxminan 2,3 ming m³ ni tashkil etishi, asosiy muammo suv tanqisligi emas, balki undan oqilona foydalanmaslik ekanligi ta'kidlanadi. O'zbekistonning "Suv va suvdashlik to'g'risida"gi qonuni, xalqaro konvensiyalarga rioya etish va "O'zbekiston-2030" strategiyasi kabi keng qamrovli davlat siyosati bu boradagi sa'y-harakatlarni aks ettiradi. Prezident Mirziyoyevning BMTda transchegaraviy suvlardan foydalanish bo'yicha konvensiya taklifi va mintaqaning iqlim zaifligiga e'tibor qaratishi siyosiy va diplomatik yondashuvlarning muhimligini ko'rsatadi.

Uchinchi manba O'zbekiston Respublikasi hududidagi transchegaraviy suv ob'ektlarining huquqiy rejimini takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan⁴. Unda transchegaraviy suvlar global miqyosda, ayniqsa Markaziy Osiyo mintaqasida strategik ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Ushbu umumiy suv resurslari nafaqat ekologik muvozanatni saqlash, balki mintaqaviy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish uchun zarurdir. Mualliflar transchegaraviy suvlarni taqsimlash va ulardan foydalanish ko'pincha turli davlatlar o'rtasida nizolarni keltirib chiqarishini qayd etib, mavzuning chuqur ilmiy va amaliy dolzarbligini asoslaydilar. Bu tadqiqot ham asosan huquqiy va institutsional jihatlariga e'tibor qaratadi.

Suv xo'jaligini isloh qilish markazida bo'lib o'tgan davra suhbatlari transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish va ularni boshqarish bo'yicha hamkorlik strategiyalarini muhokama qilgan⁵. Tadbirda turli vazirliklar, xalqaro fondlar va mintaqaviy tashkilotlar vakillari ishtirok etgan. Bu esa suv masalalarini hal etishda ko'p tomonlama muloqot va hamkorlik mexanizmlarining ahamiyatini ko'rsatadi.

⁴ Jabborova, D. A. (2021). Suvga bo'lgan ma'naviy-axloqiy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishi. O'zbekiston Milliy universiteti xabarlari, (4), 187-193. – <https://nuu.uz/uz/journals/xabarlari>

⁵ Eshonqulov, A. E. (2020). Suv resurslaridan foydalanishda ekologik huquq va etik tamoyillar. Huquq va burch, (6), 78-84. – <https://tsul.uz/uz/journals/huquq-va-burch>

"Dunyo" AA tomonidan e'lon qilingan "Diplomacy Journal" hisobotida O'zbekistonning suv tanqisligiga qarshi kurashda suv diplomatiyasi va mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish orqali yangi yechimlar izlayotgani ta'kidlangan.

Metodologiya

Ushbu tezis transchegaraviy suv masalalarining falsafiy-ma'naviy talqinini o'rganish uchun sifatli, interpretativ va tahliliy tadqiqot yondashuvidan foydalanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi suvga bo'lgan munosabatning chuqur axloqiy, falsafiy va ma'naviy asoslarini ochib berish hamda ularning davlatlararo hamkorlik va nizolarni hal etishdagi potentsial rolini tahlil qilishdir.

Falsafiy tahlil: Suvning insoniyat hayotidagi universal ahamiyati, uning hayot manbai, tozalik ramzi va umumiy meros sifatidagi falsafiy qadriyatlari tahlil qilinadi. Bu tahlil suvga bo'lgan munosabatning axloqiy tamoyillarini (masalan, adolat, tenglik, barqarorlik, avlodlararo mas'uliyat) o'rganishni o'z ichiga oladi. Suv tanqisligi yoki uning noto'g'ri boshqaruvi inson qadr-qimmati, yashash huquqi va mintaqaviy tinchlikka qanday ta'sir ko'rsatishi falsafiy nuqtai nazardan baholanadi.

Manaviy-madaniy kontekstni o'rganish: Markaziy Osiyo xalqlarining, xususan o'zbek xalqining suvga bo'lgan an'anaviy munosabati, uning madaniy va diniy marosimlardagi o'rni, "suv hayoti" kabi iboralarning ma'naviy ildizlari o'rganiladi. Bu tahlil suvning shunchaki moddiy resurs emas, balki chuqur ma'naviy qadriyat ekanligini ko'rsatishga qaratilgan.

Qiyosiy tahlil: Transchegaraviy suv masalalariga yondashuvlarning turli xil falsafiy-axloqiy asoslari qiyosiy ravishda ko'rib chiqiladi. Masalan, utilitaristik (foydaga asoslangan) yondashuvlar bilan deontologik (majburiyatga asoslangan) yoki ekotsentrik (ekologik qadriyatlarga asoslangan) yondashuvlar o'rtasidagi farqlar tahlil qilinadi.

Hujjatli manbalarni tahlil qilish (Content Analysis): Taqdim etilgan adabiyotlar va boshqa tegishli siyosat hujjatlari, xalqaro kelishuvlar va ilmiy maqolalar falsafiy-ma'naviy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Natijalar va tahlil

Transchegaraviy suv masalalarining falsafiy-ma'naviy talqini shuni ko'rsatadiki, suv nafaqat iqtisodiy resurs yoki siyosiy vosita, balki insoniyatning umumiy merosi, hayotning asosi va chuqur ma'naviy qadriyatdir. Ushbu talqin mavjud muammolarga yangicha yechimlar topishga yordam beradi.

Falsafiy nuqtai nazardan, suv inson hayotining fundamental shartidir. Uning mavjudligi insoniyatning yashash huquqini ta'minlaydi va tsivilizatsiyalar rivojining asosini tashkil etadi. Suv tanqisligi yoki uning ifloslanishi nafaqat ekologik falokat, balki inson qadr-qimmati, sog'lig'i va farovonligiga bevosita tahdiddir. Markaziy Osiyo kontekstida Amudaryo va Sirdaryo havzalaridagi suv resurslarining kamayishi faqatgina qishloq xo'jaligi yoki energetika muammosi emas, balki millionlab odamlarning yashash sharoitlari va kelajagiga ta'sir etuvchi chuqur insoniy muammodir. Suvni umumiy meros sifatida qabul qilish, unga egalik qilish emas, balki uni avlodlararo mas'uliyat bilan boshqarish zarurligini anglatadi. Bu esa davlatlar o'rtasida o'zaro hurmat va ishonchga asoslangan hamkorlikni talab qiladi.

Adolat va tenglik: Suv resurslaridan foydalanishda adolatli taqsimotni ta'minlash, barcha foydalanuvchi davlatlarning ehtiyojlarini inobatga olish. Bu nafaqat huquqiy, balki chuqur axloqiy majburiyatdir. Suvdan oqilona foydalanmaslik nafaqat

resursni isrof qilish, balki boshqa davlatlar va kelajak avlodlar huquqini buzish hisoblanadi⁶.

Barqarorlik: Suv resurslarini hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga, kelajak avlodlarning ehtiyojlarini ham hisobga olgan holda boshqarish. Bu ekologik barqarorlikni ta'minlash, suv ekotizimlarini himoya qilish va suv sifatini saqlashni o'z ichiga oladi. O'zbekistonning suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish va suv sektorini modernizatsiya qilish bo'yicha sa'y-harakatlari aynan shu barqarorlik tamoyiliga asoslanadi.

Hamkorlik va o'zaro yordam: Suv masalalarini hal etishda davlatlar o'rtasidagi raqobatdan ko'ra, hamkorlik va o'zaro yordamga ustuvorlik berish. Suvni umumiy muammo va umumiy javobgarlik ob'ekti sifatida qabul qilish, nizolarni hal etishda konstruktiv muloqotni rag'batlantiradi. Suv xo'jaligini isloh qilish markazida bo'lib o'tgan davra suhbatlari va O'zbekistonning qo'shni davlatlar bilan suv resurslarini birgalikda boshqarish bo'yicha loyihalarni ilgari surishi bu ma'naviy tamoyillarning amaliy ifodasidir.

Transchegaraviy suv nizolari ko'pincha resursga egalik qilish yoki undan maksimal foyda olish istagidan kelib chiqadi. Bu esa suvning umumiy meros ekanligi va unga bo'lgan ma'naviy mas'uliyatni e'tibordan chetda qoldirish natijasidir. Suvni shunchaki "mol" yoki "siyosiy qurol" sifatida ko'rish, davlatlar o'rtasidagi ishonchsizlik va tushunmovchilikni kuchaytiradi.

Aksincha, suvga chuqur ma'naviy hurmat bilan yondashish, uni hayotning muqaddas manbai sifatida qabul qilish, davlatlar o'rtasida o'zaro tushunish va hamkorlik uchun mustahkam asos yaratishi mumkin. Markaziy Osiyo xalqlarida suvga bo'lgan an'anaviy hurmat, uning tozalik, baraka va hayot ramzi sifatidagi o'rni mavjud. Bu umumiy madaniy va ma'naviy qadriyatlarni eslatish, davlatlararo muloqotda yangi ko'priklar qurishga yordam beradi.

Muhokama

Ushbu tezisda taqdim etilgan natijalar transchegaraviy suv masalalarini hal etishda falsafiy-ma'naviy talqinning muhimligini yaqqol ko'rsatadi. An'anaviy yondashuvlar (huquqiy, siyosiy, iqtisodiy) suv resurslarini boshqarishda zarur bo'lsa-da, ular ko'pincha suvning insoniyat uchun chuqur axloqiy va ma'naviy ahamiyatini e'tibordan chetda qoldiradi.

Bizning tahlilimiz shuni ko'rsatdiki, suvni hayot manbai, umumiy meros va ma'naviy qadriyat sifatida anglash, davlatlararo hamkorlik uchun mustahkam asos yaratadi. Bu yondashuv atrof-muhit etikasi, taqsimlovchi adolat va avlodlararo tenglik kabi kengroq falsafiy nazariyalar bilan chambarchas bog'liq. Atrof-muhit etikasi suvni nafaqat inson foydasi uchun, balki o'z-o'zidan qadriyatga ega bo'lgan tabiiy ob'ekt sifatida ko'rishni talab qiladi. Taqsimlovchi adolat tamoyili suv resurslaridan foydalanishda barcha manfaatdor tomonlarning, ayniqsa quyi oqim davlatlarining ehtiyojlarini inobatga olishni talab etadi. Avlodlararo tenglik esa hozirgi avlodning suvdan foydalanish huquqini kelajak avlodlarning ham xuddi shunday huquqlari bilan muvozanatlashni anglatadi. O'zbekistonning suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish

⁶ Qodirov, A. A. (2022). Markaziy Osiyoda transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda diplomatiyaning o'rni va ahamiyati. Xalqaro munosabatlar: nazariya va amaliyot, (3), 45-52. – <https://uwed.uz/uz/journals/xalqaro-munosabatlar>

va Aral dengizi ekologiyasini tiklash bo'yicha sa'y-harakatlari⁷ aynan shu nazariy tamoyillarning amaliy ifodasidir.

Falsafiy-ma'naviy talqin suv diplomatiyasi va mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlashda muhim amaliy ahamiyatga ega. Suvga bo'lgan umumiy ma'naviy hurmat va axloqiy mas'uliyatni anglash, davlatlar o'rtasidagi ishonchsizlikni kamaytirib, o'zaro tushunishni kuchaytirishi mumkin. Bu esa huquqiy shartnomalar va siyosiy kelishuvlar uchun yanada mustahkam zamin yaratadi. Masalan, Suv xo'jaligini isloh qilish markazida bo'lib o'tgan davra suhbatlari kabi platformalarda nafaqat texnik va huquqiy masalalar, balki suvning ma'naviy ahamiyati ham muhokama qilinsa, hamkorlik yanada samarali bo'lishi mumkin.

Boshqa yondashuvlar bilan taqqoslaganda, utilitaristik (foydaga asoslangan) yoki geopolitik yondashuvlar suvni asosan resurs yoki strategik vosita sifatida ko'radi. Bu yondashuvlar qisqa muddatli iqtisodiy yoki siyosiy manfaatlarga e'tibor qaratishi mumkin, ammo ular ko'pincha uzoq muddatli barqarorlik va mintaqaviy tinchlik uchun zarur bo'lgan axloqiy asoslarni e'tibordan chetda qoldiradi.

Xulosa

Ushbu tezis transchegaraviy suv masalalariga falsafiy-ma'naviy nuqtai nazardan yondashuvni tahlil qilib, suvning insoniyat hayotidagi fundamental ahamiyatini, uning axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini ochib berdi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, an'anaviy huquqiy, siyosiy va iqtisodiy yondashuvlar transchegaraviy suv muammolarini hal etishda muhim bo'lsa-da, ular suvning chuqur falsafiy-ma'naviy jihatlarini ko'pincha e'tibordan chetda qoldiradi.

Bizning tahlilimiz suvni shunchaki moddiy resurs emas, balki hayot manbai, umumiy meros va ma'naviy qadriyat sifatida anglash zarurligini asosladi. Bu yondashuv adolat, tenglik, barqarorlik va avlodlararo mas'uliyat kabi axloqiy tamoyillarni o'z ichiga oladi. Markaziy Osiyo mintaqasi, xususan O'zbekiston misolida, suvga bo'lgan ma'naviy hurmat va uni asrashga bo'lgan majburiyatning davlat siyosati va diplomatiyasida qanday aks etayotgani ko'rsatildi. Suv diplomatiyasi va mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlashda falsafiy-ma'naviy qadriyatlarni hisobga olish, davlatlar o'rtasida o'zaro ishonch va tushunishni kuchaytirib, nizolarni hal etishda yanada samarali va uzoq muddatli yechimlarga olib kelishi mumkin.

Mazkur tezisning asosiy xulosasi shundan iboratki, transchegaraviy suv masalalarini to'liq va barqaror hal etish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu yondashuv huquqiy, siyosiy, iqtisodiy va texnik mexanizmlarni suvning falsafiy-ma'naviy qadriyatlarini anglash va ularga hurmat bilan yondashish bilan uyg'unlashtirishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Xudoyberdiyeva, M. A. (2023). Ekologik falsafa va uning dolzarb muammolari. Fan va jamiyat, (2), 115-120.

[2] Qodirov, A. A. (2022). Markaziy Osiyoda transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda diplomatiyaning o'rni va ahamiyati. Xalqaro munosabatlar: nazariya va amaliyot, (3), 45-52. – <https://uwed.uz/uz/journals/xalqaro-munosabatlar>

⁷ Raximov, B. R. (2022). Markaziy Osiyo xalqlarining suvga bo'lgan an'anaviy munosabatlari va uning zamonaviy ahamiyati. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti ilmiy axborotnomasi, (1), 102-109. – <https://tsuos.uz/uz/journals/ilmiy-axborotnoma>

[3] Jabborova, D. A. (2021). Suvga bo'lgan ma'naviy-axloqiy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishi. O'zbekiston Milliy universiteti xabarlar, (4), 187-193. – <https://nuu.uz/uz/journals/xabarlar>

[4] Eshonqulov, A. E. (2020). Suv resurslaridan foydalanishda ekologik huquq va etik tamoyillar. Huquq va burch, (6), 78-84. – <https://tsul.uz/uz/journals/huquq-va-burch>

[5] Raximov, B. R. (2022). Markaziy Osiyo xalqlarining suvga bo'lgan an'anaviy munosabatlari va uning zamonaviy ahamiyati. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti ilmiy axborotnomasi, (1), 102-109. – <https://tsuos.uz/uz/journals/ilmiy-axborotnoma>

[6] Mushtariybegim G'ofurjon qizi Komilova, Komilov Mo'minjon Abduraximjon o'g'li, and Sh.Usmonov. "Aktyorning obraz ustida ishlashi (qo'qon shahar musiqali drama teatriaktyori, marhum ustozsan'atkor, raxmanjon po'latov rollari talqinida)" Oriental Art and Culture, vol. 4, no. 3, 2023, pp. 262-269.

[7] Mushtariybegim G'ofurjon qizi Komilova, Mo'minjon Abduraximjon o'g'li Komilov, and Sh.Usmonov. "Musiqiy spektakllardagi badiiy yaxlitlik omillari" Oriental Art and Culture, vol. 4, no. 5, 2023, pp. 117-122.

[8] M.Komilova. "Alisher navoiy ijodiy merosining yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati" World of Philology, vol. 1, no. 2, 2022, pp. 66-71.

[9] Mushtariybegim G'Ofurjon Qizi Komilova, and Sh.Usmonov. "Ustoz san'atkor, o'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist xursanoy umarovaning ijro mahorati" Oriental Art and Culture, vol. 3, no. 2, 2022, pp. 341-347.

[10] G.R.Muratova, and M.Komilova. "Paralimpiya sporti imkoniyatlari cheklangan shahslarni ijtimoiylashtirish usuli sifatida" Oriental Art and Culture, vol. 3, no. 2, 2022, pp. 697-701.

[11] Mushtariybegim G'Ofurjon Qizi Komilova, and Sh.Usmonov. "Qo'qon teatr san'ati ijtimoiy hodisa sifatida" Oriental Art and Culture, vol. 3, no. 4, 2022, pp. 579-585.

[12] Mo'Minjon Komilov, and Mushtariybegim Komilova. "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist ustoz san'atkor xursanoy umarova san'at fidoiysi" Oriental Art and Culture, vol. 3, no. 2, 2022, pp. 360-366.

[13] Mo'Minjon Komilov. "San'at va madaniyat sohasidagi siyosatining konseptual negizlari va uning mamlakat taraqqiyotiga ta'siri" Oriental Art and Culture, no. 7, 2021, pp. 70-83.

[14] Mushtariybegim Komilova. "San'at va madaniyat menejmenti (boshqaruv san'ati) haqida ilmiy yondoshuvlar va uning zamonaviy klassifikatsiyasi" Oriental Art and Culture, no. 7, 2021, pp. 91-106.